

Jan Waszczyński

Ostatnie zmiany w prawie karnym

Palestra 29/10(334), 21-35

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

sów, szczególnie art. 160 § 1 i 215 § 1 oraz 216 § 1 k.p.a., nie może pojawić się podobna sytuacja. Jednakże tylko dwa ostatnie zezwalają także na modyfikację dyspozycji zawartej w art. 160 § 2 k.p.a.

Nie daje się też pomyśleć, bez względu na wskazane wyżej różnice w treści norm odsyłających, ochrona prewencyjna przed grożącą szkodą, nie jest bowiem możliwe zapobieżenie wydaniu przez organ administracji państwowej decyzji za pomocą roszczeń cywilnoprawnych.²⁷ W tym celu strona ma do dyspozycji wyłącznie środki przewidziane w kodeksie postępowania administracyjnego.

²⁷ A. Agopszowicz: „Obowiązek (...)”, jw., s. 95 i n.

JAN WASZCZYŃSKI

OSTATNIE ZMIANY W PRAWIE KARNYM

W artykule omówiono zmiany w prawie karnym materialnym i procesowym, jakie wprowadzone zostały przez ustawy z 10 maja 1985 r. Systematyzując te zmiany, autor podnosi zarazem szereg zagadnień, jakie się wyłaniają przy interpretacji tych ustaw.

I. Zmiany w prawie karnym materialnym — część ogólna

W dniu 10 maja br. — po wysłuchaniu sprawozdania z prac Komisji Spraw Wewnętrznych i Wymiaru Sprawiedliwości — Sejm uchwalił bez dyskusji dwa rządowe projekty ustaw: o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz. U. z 1985 r. Nr 23, poz. 100) oraz o szczególnej odpowiedzialności karnej (Dz. U. z 1985 r. Nr 23, poz. 101). Obie ustawy weszły w życie z dniem 1 lipca 1985 r., przy czym druga z nich obowiązywać ma jedynie w okresie trzyletnim, tj. do dnia 30 czerwca 1988 r. Obie ustawy wprowadzają liczne i doniosłe zmiany w obowiązującym systemie prawa karnego w szerokim sensie, obejmującym nie tylko materialne i procesowe prawo karne, ale również materialne i procesowe prawo wykroczeń.

Zadaniem opracowania podjętego przez autora jest przedstawienie najważniejszych innowacji wprowadzonych przez obie ustawy do prawa karnego (materialnego i procesowego). W ramach niniejszego opracowania nie mieści się omówienie zmian dokonanych w kodeksie wykroczeń i kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia, ze względu bowiem na swą liczebność i doniosłość zmiany te wymagają odrębnego przedstawienia.

Przepisy obu ustaw dotyczące tej samej instytucji będą referowane łącznie zgodnie z przyjętym przez autora kryterium przedmiotowym przy omawianiu nasuwających się zagadnień, z zaznaczeniem jednak, które ze zmian są wprowadzone przez ustawę o zmianie przepisów prawa karnego (nazywaną w dalszym ciągu w skrócie „Ustawą I”), a które przez ustawę o szczególnej odpowiedzialności karnej (nazywaną w dalszym ciągu w skrócie „Ustawą II”).

Na podstawie art. 1 pkt 1 Ustawy I zmieniono pojęcie występku. Od 1 lipca 1985 r. — zgodnie ze znowelizowanym brzmieniem art. 5 § 3 k.k. — występkiem jest czyn zagrożony m.in. karą przekraczającą 50.000 zł (dotychczas — 20.000 zł). Zmiana ta podyktowana została podwyższeniem górnej granicy grzywny grożącej za wykroczenia (art. 6 ust. 1 pkt 1 Ustawy I). Granica ta wynosi obecnie 50.000 zł, wobec czego dopiero zagrożenie w ustawie grzywną wyższą od 50.000 zł oznacza, iż czyn nie jest już wykroczeniem, lecz występkiem.

Bardzo istotne zmiany wprowadzają obie Ustawy w odniesieniu do kary grzywny. Według art. 1 pkt 3 Ustawy I zmieniono kodeksowe granice grzywny orzekanej zarówno samoistnie jak i obok kary pozbawienia wolności, albowiem — jak czytamy w uzasadnieniu do Ustawy I — „utrzymanie dotychczasowych granic grzywny w niezmienionej wysokości nie byłoby adekwatne do zaistniałej sytuacji”.¹ Dotychczasowe dolne progi zagrożeń przewidziane w kodeksie karnym zostały podniesione 4-krotnie, a górne 5-krotnie. Granice grzywny samoistnej (art. 36 § 1 k.k.) wynoszą więc obecnie od 20.000 do 500.000 zł, granice zaś grzywny orzekanej obok kary pozbawienia wolności (art. 36 § 2 k.k.) — od 20.000 do 5.000.000 zł. Ustawowe progi grzywny podwyższono nie tylko w stosunku do przestępstw określonych w kodeksie karnym i w przepisach wprowadzających kodeks karny, lecz także w stosunku do przestępstw określonych w ustawach karnych dodatkowych. Potrzeba synchronizacji wszystkich ustaw karnych w zakresie wysokości grzywny powstała — jak czytamy dalej w cytowanym uzasadnieniu — „również i sąd, że wobec wprowadzonych zmian wysokości grzywny zagrożenie tą karą w ustawach innych niż kodeks karny — gdy została ona określona kwotowo — stało się nieadekwatne do wagi przestępstw określonych w tych ustawach”.²

Zgodnie z art. 3 pkt 1 Ustawy I synchronizację tę osiągnięto przede wszystkim przez podniesienie dotychczasowych dolnych progów grzywnien, a mianowicie:

- a) jeżeli za przestępstwo przewidziana jest dolna granica grzywny niższa niż 5.000 zł, ustala się ją w wysokości 20.000 zł,
- b) jeżeli dolna granica grzywny przewidzianej za przestępstwo wynosi 5.000 zł, ustala się ją w dziesięciokrotnej wysokości, tj. 50.000 zł (np. w art. 4 ust. 2 ustawy z 22.IV.1959 r. o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusu),
- c) jeżeli dolna granica grzywny jest wyższa niż 5.000 zł, ustala się ją w dziesięciokrotnej wysokości, z tym zastrzeżeniem, że granica ta (dolna) nie może przekroczyć kwoty 500.000 zł (np. art. 7 ustawy z 22.IV.1959 r. o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusu lub art. 8 ustawy z 17.VII.1977 r. o polskiej strefie rybołówstwa morskiego),
- d) jeżeli górną granicę grzywny określono w przepisie jako 5.000 zł albo mniej, albo też więcej — ustala się ją w dziesięciokrotnej wysokości (np. art. 27 ustawy z 28.X.1950 r. o zawodzie lekarza); jeżeli ustawa przewiduje za przestępstwo górną granicę grzywny w wysokości 1.000.000 zł — ustala się ją w wysokości 5.000.000 zł.

Dalsze zmiany dotyczące podwyższenia progów kary grzywny wprowadzone są przez Ustawę II, a więc na okres przejściowy, i wiążą się z rodzajem przestępstwa, za jakie sprawca został skazany, z rodzajem wyrządzonej szkody lub z wartością przedmiotu czynu.

¹ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, Biuletyn Sejmowy nr 36, s. 41.

² Uzasadnienie, jw., s. 42.

Według art. 3 § 1 Ustawy II grzywna nie może być niższa od wartości mienia zagarniętego przez sprawcę lub uzyskanego przezeń za pomocą czynu zabronionego, jeżeli sprawca został skazany za: 1) zagarnięcie mienia przewoźnika (art. 9 § 1 Ustawy II), 2) za kradzież mienia przewoźnika dokonaną z włamaniem lub w porozumieniu z innymi osobami (art. 9 § 2 Ustawy II), 3) za tzw. zagarnięcie pracownicze mienia przewoźnika (art. 10 Ustawy II), 4) za zagarnięcie mienia społecznego typu podstawowego (art. 199 § 1 k.k.), 5) za zagarnięcie pracownicze mienia społecznego nie będącego mieniem przewoźnika (art. 200 § 1 k.k.), 6) za zagarnięcie mienia społecznego znacznej wartości (art. 201 k.k.), 7) za zagarnięcie typu aferyowego (art. 202 k.k.), 8) za kradzież zuchwałą lub z włamaniem (art. 208 k.k.), 9) za kradzież rozbójniczą (art. 209 k.k.), 10) za rozbój (art. 210 k.k.), 11) za wymuszenie rozbójnicze (art. 211 k.k.) 12) za paserstwo (art. 215 k.k.).

Zgodnie z tym samym przepisem grzywna nie może być niższa:

- a) od wartości wyrządzonej szkody — w razie skazania z art. 212 § 1 i 2 k.k. oraz art. 214 § 2 k.k.,
- b) od dwukrotnej wartości towaru będącego przedmiotem przestępstwa spekulacji — w razie skazania z art. 221 § 4 i art. 223 § 3 k.k. oraz art. 1 ust. 5, art. 2 ust. 2, art. 4 ust. 2 i 4 ustawy z 25.IX.1981 r. o zwalczaniu spekulacji,
- c) od dziesięciokrotnej wartości udzielonej lub przyjętej korzyści majątkowej — w razie skazania z art. 239—242 k.k.
- d) od dziesięciokrotnej wartości sprzedawanych lub podawanych napojów alkoholowych — w razie skazania z art. 43 ust. 1 ustawy z 26.X.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

We wszystkich tych wypadkach wysokość grzywny nie może być jednak niższa od 20.000 zł (art. 3 § 2 Ustawy II).

W wyniku wprowadzonych od dnia 7.VI.1982 r., tj. od dnia wejścia w życie ustawy z 26.V.1982 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz. U. Nr 16, poz. 125), oraz zmian obecnie omawianych doszło w naszym ustawodawstwie do czterdziestokrotnego podniesienia dolnego progu kary grzywny w porównaniu ze stanem prawnym na dzień 1.I.1970 r. W związku z tym trudno się powstrzymać od uwagi, że wzrost ten daleko wyprzedził zarówno wzrost zarobków jak i wzrost cen i odbył się w okresie, w którym nie obserwujemy wzrostu zamożności społeczeństwa, lecz przeciwnie — pewną jego pauperyzację. Rezultatem nakładania się wszystkich wymienionych procesów jest — wychodzące poza ustawowe obostrzenia — zwiększenie się faktycznej dolegliwości wymierzanych grzywien.

W związku z wprowadzeniem przez art. 3 Ustawy II podwyższonych progów grzywien wyłoniło się pytanie, czy orzekane grzywny w wypadkach określonych w tym przepisie mogą przekroczyć górne granice przewidziane dla grzywny w kodeksie karnym, tj. 500.000 i 5.000.000 zł, jeżeli np. kwota wręczonej „łapówki” wynosiła 1.000.000 zł. Odpowiedź na to pytanie wypada twierdząco, albowiem art. 3 § 1 Ustawy II stanowi „przepis odmienny” w rozumieniu art. 121 k.k., wobec czego ograniczenia wysokości grzywien przewidziane w kodeksie karnym nie będą miały w danym wypadku zastosowania.

W związku z podniesieniem ustawowych progów kary grzywny uległy zmianie zasady przeliczania nie uiszczonych grzywien na karę zastępczą pozbawienia wolności (art. 1 pkt 4 Ustawy I). Kary tej nie orzeka się obecnie, jeżeli nie ściągnięta grzywna nie przekracza 20.000 zł (dotychczas — 5.000 zł), przelicznik zaś grzywny na karę zastępczą pozbawienia wolności wynosi obecnie od 500 do 1.500 zł za jeden dzień pozbawienia wolności (dotychczas — od 200 do 600 zł). Jak więc widać,

przelicznik podniesiony został o 2,5 raza, a więc stosunkowo w mniejszym stopniu aniżeli ustawowe progi grzywien.

Z podniesieniem progów grzywien pozostaje w związku zmiana przeliczników obowiązujących przy zaliczaniu na poczet grzywiny okresu tymczasowego aresztowania (art. 1 pkt 13 Ustawy I). Na poczet grzywiny sąd zaliczać będzie teraz okres tymczasowego aresztowania, przyjmując jeden dzień aresztu za równoważny grzywnie od 1.000 do 3.000 zł (dotychczas 400—1.200 zł). Podniesieniu uległy również przeliczniki obowiązujące przy zmianie kary ograniczenia wolności na zastępczą karę grzywny (art. 1 ust. 14 Ustawy I). Według znowelizowanego brzmienia art. 84 § 2 k.k. sąd przyjmuje obecnie miesiąc ograniczenia wolności za równoważny grzywnie od 10.000 do 30.000 zł (dotychczas 4.000—12.000 zł).

Obszerna grupa przepisów obu Ustaw wprowadza istotne zmiany w zakresie stosowania kar dodatkowych.

Rozszerzono krąg przestępstw, za które orzeka się obligatoryjnie karę utraty praw publicznych. Przepis art. 40 § 1 k.k., który obejmował dotychczas niektóre tylko rodzaje zbrodni, w obecnym, zmodyfikowanym ujęciu nakazuje orzekanie utraty praw publicznych we wszystkich wypadkach skazania za zbrodnie (art. 1 pkt 6 Ustawy I). Zmiana ta nabiera tym większego znaczenia, że powiększył się krąg czynów uznanych za zbrodnie (art. 10 Ustawy II).

Karę dodatkową zakazu prowadzenia pojazdów, która w dotychczasowym brzmieniu art. 43 k.k. dotyczyła tylko osób prowadzących pojazdy mechaniczne, stosuje się obecnie do osób prowadzących także pojazdy inne aniżeli mechaniczne. Tak rozszerzony zakres stosowania zakazu jest obligatoryjny, jeżeli sprawcy w chwili popełnienia przestępstwa byli w stanie nietrzeźwości (art. 1 pkt 8b Ustawy I).

W miejsce dotychczasowej fakultatywności wprowadzono w art. 42 k.k. obligatoryjność orzekania zakazu zajmowania określonych stanowisk lub wykonywania określonego zawodu, jeżeli sprawca przy popełnieniu przestępstwa nadużył stanowiska lub zawodu albo wykazał, że dalsze zajmowanie przezeń stanowiska lub wykonywanie zawodu zagraża interesowi społecznemu (art. 1 pkt 7 Ustawy I). Obligatoryjny zakaz zajmowania określonych stanowisk lub wykonywania określonego zawodu wprowadzono także w razie skazania za zagarnięcie pracownicze mienia przewoźnika (art. 10 Ustawy II) oraz za przestępstwo określone w art. 239 lub 240 k.k. (art. 4 Ustawy II).

Poważnemu rozszerzeniu uległ krąg przestępstw, za które wraz ze skazaniem możliwe jest orzeczenie konfiskaty mienia (art. 1 pkt 9 Ustawy I). Zgodnie z modyfikowanym brzmieniem art. 46 § 2 k.k. karę tę można obecnie orzec co do całości lub części mienia w razie skazania za każde przestępstwo popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, za które została wymierzona kara pozbawienia wolności. Zasięg kary konfiskaty rozszerzony jest ponadto przez art. 5 Ustawy II. Według tego przepisu obligatoryjną karę konfiskaty całości albo części mienia sąd orzeka w razie skazania za następujące przestępstwa:

- 1) z art. 9 i 10 Ustawy II,
- 2) art. 202 § 1 i 208—211 k.k.,
- 3) art. 239 i 240 k.k., jeżeli uzyskana lub spodziewana korzyść majątkowa przekracza 300.000 zł, albo jeżeli czyn popełniony został w warunkach recydywy szczególnej,
- 4) z art. 221 § 4 i 223 § 3 k.k. oraz z art. 1 ust. 5 i art. 2 ust. 2 ustawy z 25.IX.1981 r. o zwalczaniu spekulacji,

5) z art. 3 ust. 2 i art. 7 ustawy z 22.IV.1959 r. o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusu.

W świetle dokonanych zmian kara dodatkowa o szczególnie wysokim stopniu dolegliwości, jaką jest konfiskata, która dotychczas mogła być stosowana jedynie w razie skazania za zbrodnie, będzie mogła być orzekana także wobec sprawców skazanych za niektóre występki, nawet niewielkiej wagi. Ustawa II nie uzależnia bowiem możliwości orzeczenia konfiskaty od określonego wymiaru kary i wiąże orzekanie konfiskaty nie tyle z ciężarem przestępstwa, ile z jego nagminnością. Ta tendencja uwidoczniła się już przy zagrożeniu konfiskatą przestępstw spekulacyjnych.*

Art. 6 Ustawy II poszerza możliwość stosowania kary podania wyroku do publicznej wiadomości. Karę tę sąd obowiązany jest orzec w razie skazania za przestępstwo, w stosunku do którego wprowadzono czasowy zakaz stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności (art. 6 Ustawy II), oraz za przestępstwo określone w art. 9 i art. 10 Ustawy II.

Uległy zaostreniu przepisy dotyczące stosowania nawiązki (art. 1 pkt 11 Ustawy I). Dolny próg nawiązki został podniesiony dziesięciokrotnie i ustalony został na kwotę 5.000 zł, natomiast górny określono kwotą 50.000 zł (dotychczas — 500 i 20.000 zł). Podwyższenie to dotyczy także nawiązki przewidzianej w art. 178 § 3 k.k. (art. 1 pkt 18 Ustawy I). Nawiązki przewidziane w ustawach karnych dodatkowych wzrastają dziesięciokrotnie (art. 3 ust. 1 pkt 2 Ustawy I). Wymierzanie nawiązki wobec sprawców przestępstw o charakterze chuligańskim, które było dotychczas fakultatywne, obecnie stało się obligatoryjne. Do kodeksu wprowadzono ponadto nowy przepis dotyczący wymierzania nawiązki, a mianowicie art. 59a k.k. Wobec tego że przepis ten zredagowany został w sposób, który wywołuje wątpliwości i stwarza możliwości różnej wykładni, warto go przytoczyć *in extenso*:

„Sąd orzeka nawiązkę w wysokości od 5.000 do 50.000 złotych: 1) na cel społeczny związany z ochroną zdrowia, wskazany przez sąd — w razie skazania za umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu albo za inne umyślne przestępstwo, którego skutkiem jest śmierć, uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia pokrzywdzonego, 2) na rzecz pokrzywdzonego albo na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża lub na inny cel społeczny wskazany przez sąd — w razie skazania za umyślne przestępstwo, o którym mowa w pkt 1, albo za umyślne przestępstwo zniszczenia lub uszkodzenia mienia lub uczynienia go niezdatnym do użytku”.

Umyślne przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu i inne umyślne przestępstwa, których skutkiem jest śmierć, uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia pokrzywdzonego, występują w obu punktach cytowanego przepisu. Według obu punktów orzekania nawiązki jest obligatoryjne („sąd orzeka”). Czy zatem w razie skazania za jedno z tych przestępstw sąd obowiązany jest orzec nawiązkę dwukrotnie: raz — na cel społeczny związany z ochroną zdrowia i drugi raz — na rzecz pokrzywdzonego, PCK lub inny cel społeczny wskazany przez sąd? Mimo że brzmienie przepisu nie wyłącza takiej interpretacji, przeciwko jej przyjęciu przemawia podstawowa zasada *ne bis in idem*, czyli zakaz podwójnego sądzenia i karanía za to samo. Nawiązka ma w sobie wyraźne elementy kary, a więc tą zasadą jest niewątpliwie objęta. Nie można jej zatem dublować w zależności od charakteru osób, na rzecz których miałyby przypaść.

* Art. 5 ustawy z 25.IX.1981 r. o zwalczaniu spekulacji dopuszcza konfiskatę w razie skazania za przestępstwa określone w art. 221 § 4, 223 § 2 k.k., art. 1 ust. 5 i art. 2 ust. 2 tejże ustawy.

Szczególny wypadek orzekania nawiązki wprowadzono przy modyfikacji art. X przepisów wprowadzających k.k. (art. 2 Ustawy I). Skazując z tego przepisu, obli-gatoryjnie orzeka się nawiązkę od 50.000 do 1.000.000 zł na cel społeczny wskazany przez sąd a związany z ochroną środowiska.

Dalsze bardzo ważne zaostrzenie represji karnej przynoszą postanowienia Usta-wy II, które ograniczają dopuszczalność stosowania warunkowego zawieszenia wy-konania kary oraz nadzwyczajnego złagodzenia kary.

Wedle art. 1 tej Ustawy nie stosuje się warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności do sprawców przestępstw określo-nych w:

- 1) art. 9 Ustawy II (zagarnięcie mienia uspołecznionego przewoźnika), chyba że szkoda wyrządzona przestępstwem została naprawiona w całości, a wyjątkowy, szczególnie uzasadniony wypadek przemawia za warunkowym zawieszeniem wykonania kary,
- 2) art. 145 § 3 k.k. w związku z art. 145 § 2 k.k.,
- 3) art. 155 § 1, art. 157 § 1 w związku z art. 156 § 1, art. 157 § 2, art. 158 § 2 i 3, art. 159 i 168 § 1 k.k. — popełnionych w stanie nietrzeźwości,
- 4) art. 239, 241 § 1—3 i art. 242 k.k., chyba że zachodzą okoliczności przewidziane w art. 243 k.k. (tj. przyznanie się przez sprawcę, zanim władza dowiedziała się o przestępstwie),
- 5) art. 202 § 1, art. 208, 209, 211, 214 § 2 i art. 215 k.k., chyba że zachodzi wyjąt-kowy, szczególnie uzasadniony wypadek przemawiający za warunkowym zawie-szeniem, a wyrządzona przestępstwem szkoda została naprawiona w całości,
- 6) art. 212 § 1 i 2 k.k., jeżeli przestępstwem została wyrządzona szkoda w mieniu należącym do przewoźnika będącego jednostką gospodarki uspołecznionej lub w mieniu powierzonym mu do przewozu, chyba że zachodzi wyjątkowy, szcze-gólnie uzasadniony wypadek przemawiający za warunkowym zawieszeniem wy-konania kary, a wyrządzona przestępstwem szkoda została naprawiona w całości,
- 7) art. 221 § 4 i art. 223 § 3 k.k. oraz art. 1 ust. 5, art. 2 ust. 2 i art. 4 ust. 2 i 4 ustawy z 25.IX.1981 r. o zwalczaniu spekulacji,
- 8) art. 3—5, art. 6 ust. 1, art. 7 i art. 8 ustawy z 22.IV.1959 r. o zwalczaniu nie-dozwolonego wyrobu spirytusu.

Zakaz stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary obejmuje łącznie 33 typy przestępstw, m.in. przestępstwa z art. 155 § 1, art. 157 § 1 w związku z art. 156 § 1, art. 158 § 2 i 3, kwalifikowane przez skutek mający niejednokrotnie charakter przypadkowy, niezależny od woli sprawcy. Zabiektywizowany charakter odpowiedzialności w tych sprawach utrudnia z natury rzeczy zindywidualizowanie sądowego wymiaru kary. W tej sytuacji — w obliczu grożącej kary bezwzględnie pozbawie-nia wolności — szczególnym zadaniem obrony staje się eksponowanie elementów subiektywnych, jak również wskazywanie na to, że często zdarzające się przypadkowe następstwa nie mogą obciążać oskarżonych.

Przepis art. 2 Ustawy II ogranicza dopuszczalność stosowania nadzwyczaj-nego złagodzenia kary wobec sprawców przestępstw, w stosunku do któ-rych Ustawa wyłączyła możliwość zawieszenia wykonania kary, a także przestępstw przeciwko mieniu uspołecznionego przewoźnika (art. 9 i 10 Ustawy II) oraz prze-stępstw określonych w art. 168 § 2, art. 201, 202 § 2, art. 210 k.k.; w sumie — ogra-nicza tę dopuszczalność do 40 typów przestępstw. W sprawach o te przestępstwa nadzwyczajne złagodzenie kary sąd może zastosować jedynie:

- a) w wypadkach wskazanych w ustawie (np. w razie nieskutecznego czynnego żalu

- podżegacza — art. 21 § 2 k.k., nieudolnego usiłowania — art. 12 § 2 k.k.) oraz w stosunku do nieletniego odpowiadającego w myśl art. 9 § 2 k.k.,
- b) w wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych wypadkach, kiedy nawet najniższa kara przewidziana za przestępstwo byłaby niewspółmiernie surowa, sprawca zaś zawiadomił organ powołany do ścigania o fakcie przestępstwa i istotnych okolicznościach jego popełnienia, zanim organ ten o nich się dowiedział.

Przepis ograniczający stosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary zawiera dodatkową klauzulę wskazującą na to, że odnosi się on także do podżegaczy i pomocników (art. 2 § 2 Ustawy II). Klauzuli takiej nie ma natomiast art. 1 Ustawy II, ograniczający dopuszczalność warunkowego zawieszenia wykonania kary. Ponieważ jednocześnie ten ostatni przepis mówi *expressis verbis* jedynie o sprawcach, może to dać podstawę do wniosku, że wyłączenie możliwości zawieszenia wykonania kary nie odnosi się do podżegaczy ani do pomocników. Przemawiać za tym może art. 121 k.k., zgodnie z którym przepisy części ogólnej kodeksu karnego mają zastosowanie do przestępstw przewidzianych w innych ustawach, jeżeli ustawy te nie zawierają przepisów odmiennych. Jeżeli staniemy na stanowisku, iż termin „sprawca” użyty w art. 1 Ustawy II wykładany ma być zwężająco i obejmować tylko osoby wymienione w art. 16 k.k., to wówczas postanowienia zawarte w tym artykule nie obejmują podżegacza ani pomocnika; nie będą one zatem stanowiły przepisu odmiennego, który wykluczałby stosowanie zawieszenia wobec tych osób. Szereg argumentów przemawia istotnie na rzecz takiej wykładni. Na przykład w art. 16 i nast. k.k. pojęcie sprawcy przeciwstawione jest pojęciu podżegacza oraz pomocnika, którzy popełniają własne przestępstwa w odrębnej postaci podżegania i pomocnictwa. Ponadto przepisy Ustawy II, jako ustawy wyjątkowej, nie powinny być interpretowane w sposób rozszerzający. Wreszcie podżegacz i pomocnik, mimo wyłączenia dla ich karalności prawie takich samych granic jak dla karalności sprawcy, pozostają jednak w cieniu poczynań sprawcy, a społeczne niebezpieczeństwo ich czynów jest — generalnie rzecz biorąc — mniejsze od niebezpieczeństwa, jakie reprezentuje czyn sprawcy.

Podczas gdy omawiane dotychczas zmiany zmierzały w kierunku zaostrzenia represji, to zmiany wprowadzone do art. 54 k.k. idą w przeciwnym kierunku (art. 1 pkt 10 Ustawy I). Modyfikacja art. 54 k.k. umożliwi zastąpienie kary pozbawienia wolności, która w sankcji przepisu przewidziana jest jako kara jedyna, przez karę ograniczenia wolności lub grzywny, jeżeli dolna granica zagrożenia ustawowego nie jest wyższa od 3 miesięcy pozbawienia wolności, a wymierzona kara nie byłaby surowsza od roku (dotychczas — 6 miesięcy).

W kierunku łagodzenia represji — już na etapie jej wykonania — idzie dalsza zmiana dotycząca warunkowego przedterminowego zwolnienia (art. 1 pkt 15 Ustawy I). W art. 91 k.k. dodaje się mianowicie § 2, zgodnie z którym warunkowe zwolnienie może nastąpić już pod odbyciem połowy kary przez osobę skazaną: 1) za przestępstwo nieumyślne, 2) która sama sprawuje pieczę nad dzieckiem do lat 15, do czego są zobowiązani rodzice, 3) będącą kobietą, która w chwili orzekania o warunkowym przedterminowym zwolnieniu ma ukończone 60 lat, albo mężczyzną, który ukończył 65 lat.

Ustanawiając złagodzenia dotyczące warunków uzyskania przedterminowego zwolnienia przez określone kręgi skazanych, wprowadzono jednocześnie pewne zaostrzenia dotyczące stosowania tej instytucji. Zgodnie więc z art. 7 Ustawy II wyłączono z działania przepisów o warunkowym przedterminowym zwolnieniu recydywistów szczególnych wielokrotnych (art. 60 § 2 k.k.) oraz recydywistów szczególnych skazanych za ponownie popełnioną zbrodnię (art. 60 § 3 k.k.). Można przypuszczać, że

regulacja ta dyktowana jest niewiarą ustawodawcy w możliwość uzyskania takiej poprawy u tej kategorii sprawców, która uzasadniałaby przyznanie im tak daleko idącego przywileju, jakim jest warunkowe zwolnienie. Sprawa możliwości uzyskania poprawy w trakcie odbywania kary przez pewne kategorie recydywistów od dawna jest sporna i zarówno w nauce jak i w ustawodawstwach europejskich przechodziła różne koleje. Nie wdając się w złożoną kwestię traktowania tzw. przestępców niepoprawnych, podkreślić trzeba, że z punktu widzenia wykonania kary obecne rozstrzygnięcie wiąże się z określonymi trudnościami, jakie powstaną w związku ze zrezygnowaniem w stosunku do recydywistów z najsilniejszego bodźca, jaki skłaniał ich do poprawnego zachowania się w zakładzie karnym.

Wprowadzone obostrzenia dotyczą nadto obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia (art. 8 ustawy II). Dotychczas obligatoryjne odwołanie warunkowego zwolnienia następowało wtedy, gdy warunkowo zwolniony w okresie próby popełnił podobne przestępstwo umyślne, za które orzeczono karę pozbawienia wolności. Obecnie odwołanie jest obligatoryjne i następuje wtedy, gdy warunkowo zwolniony w okresie próby popełni jakiegokolwiek przestępstwo umyślne, za które został prawomocnie skazany na karę pozbawienia wolności, albo — co zasługuje na szczególną uwagę — jeżeli uchyla się od wykonania nałożonych obowiązków lub dozoru (co poprzednio stanowiło fakultatywną przyczynę odwołania).

II. Zmiany w prawie karnym materialnym — część szczególna

Rozszerzony został krąg sprawców przestępstwa spowodowania wypadku komunikacyjnego typu kwalifikowanego (art. 145 § 3 k.k.). Przepis art. 145 § 3 k.k. odnosi się obecnie nie tylko do osób prowadzących pojazd mechaniczny, lecz także do osób prowadzących „inne pojazdy” (art. 1 pkt 16 Ustawy I). Każda osoba, która prowadzi w stanie nietrzeźwości pojazd na drodze, może się obecnie znaleźć w sytuacji oskarżonego o spowodowanie wypadku drogowego z art. 145 § 3 k.k.⁴ To samo rozszerzenie zastosowano w art. 146 k.k., na skutek czego za przestępstwo określone w tym przepisie odpowiada obecnie nie tylko ten, kto wbrew szczególnemu obowiązkowi dopuszcza do ruchu pojazd mechaniczny w stanie zagrażającym bezpośrednio bezpieczeństwu ruchu albo osobę znajdującą się w stanie nietrzeźwości lub nie mającą wymaganych uprawnień, ale także ten, kto dopuszcza do ruchu jakiegokolwiek pojazdu zagrażający bezpośrednio bezpieczeństwu ruchu albo dopuszcza do prowadzenia jakiegokolwiek pojazdu przez osobę znajdującą się w stanie nietrzeźwości lub nie mającą wymaganych uprawnień (art. 1 pkt 17 Ustawy I).

Ważne zmiany wprowadza nowe ujęcie przestępstwa niegospodarności (art. 1 pkt 19 Ustawy I). Przepis o karalnej niegospodarności (art. 217 k.k.) od dawna już był poddawany krytyce. Wymagał on bowiem trudnego w praktyce wykazania związku przyczynowego między konkretnym zaniedbaniem obowiązku (nadużyciem uprawnień) a występującą szkodą. Krytykowano także — jako za wąski — krąg osób, do których przepis ten się odnosił. W nowym brzmieniu ma on być wolny od tych wad.

⁴ Prawo o ruchu drogowym z 1.II.1983 r. (Dz. U. Nr 6, poz. 35) bardzo szeroko rozumie pojęcie pojazdu. W art. 4 ust. 1 pkt 8 tego prawa przez pojazd rozumie się środek transportu przeznaczony do poruszania się po drodze oraz maszynę lub urządzenie do tego przystosowane.

Czym różni się obecne ujęcie przepisu art. 217 k.k. od poprzednio obowiązującego?

Po pierwsze — rozszerzono krąg osób, które mogą być sprawcami tego przestępstwa. Obok osób „pełniących funkcje” w jednostce gospodarki społecznej występują obecnie jako potencjalni sprawcy także osoby „gospodarujące mieniem społecznym”. W związku z tym wylania się pytanie, jaki jest wzajemny stosunek obu tych określeń. Czy w szczególności osoby „pełniące funkcje” mogą nie być „osobami gospodarującymi” i odwrotnie — czy „osoby gospodarujące” mogą nie być „osobami pełniącymi funkcje”. Wydaje się, że na oba te pytania należy udzielić odpowiedzi twierdzącej, iż między obu pojęciami nie zachodzi stosunek zawierania. Lekarz zakładowy jest np. osobą, która „pełni funkcję”, ale nie gospodaruje. Z drugiej strony występują w przedsiębiorstwach osoby, które gospodarują, choć nie pełnią funkcji (np. wykwalifikowani robotnicy). Takie ujęcie zgodne jest z uzasadnieniem, jakie przepisowi temu dano w Komisji Spraw Wewnętrznych i Wymiaru Sprawiedliwości. Otóż według uzasadnienia z przepisu tego mają ponosić odpowiedzialność nie tylko osoby, którym powierzono pełnienie funkcji, ale także wszystkie inne osoby gospodarujące mieniem społecznym na podstawie faktycznego układu stosunków.⁵

Druga różnica odnosi się do elementu szkody, jako znamienia przestępstwa niegospodarności. Wedle dotychczasowego brzmienia przepisu szkoda musiała być efektywnie wyrządzona, obecnie zaś wystarcza samo stworzenie możliwości jej powstania. Ustawa nie określa, jaki stopień możliwości (prawdopodobieństwa) powstania szkody wystarcza do uznania czynu za przestępny. W związku z tym istnieje niebezpieczeństwo, że im wyższa będzie grożąca szkoda, tym mniejsze prawdopodobieństwo wystąpienia szkody wystarczać będzie do przypisania przestępstwa. Rozmiar szkody (także grożącej) zawsze bowiem wywierał nacisk na oceny sądów.

Jak podkreśla się jednak w uzasadnieniu, nowa regulacja odnosić się ma tylko do tych sprawców, którzy nie dopełniając obowiązku lub przekraczając swe uprawnienia stworzyli realną możliwość zniszczenia mienia lub powstania innej poważnej szkody w mieniu społecznym.⁶ Założeniem ustawodawcy jest więc karanie z tego przepisu jedynie za czyny, które stwarzają takie niebezpieczeństwo powstania szkody, będącej niebezpieczeństwem realnym, a więc — wysokim.

Trzecia różnica polega na wprowadzeniu nowego (drugiego) obok określonego w art. 217 § 2 k.k. typu kwalifikowanego przestępstwa niegospodarności, który zachodzi wtedy, gdy sprawca działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (art. 217 § 3 k.k.). Przepis ten stanowi odpowiednik art. 246 § 2 k.k. Potrzebę wprowadzenia tego przepisu wykazało orzecznictwo.⁷

Czwarta różnica polega na wprowadzeniu (w § 4) nieumyślnego przestępstwa niegospodarności. Odnosi się ono tak do typu podstawowego (§ 1) jak i typu kwalifikowanego ze względu na wystąpienie poważnej szkody (§ 2). Potraktowanie nieumyślnej niegospodarności jako odrębnego przestępstwa związane jest z wyeliminowaniem z typu podstawowego (a także z typu kwalifikowanego przez po-

⁵ Uzasadnienie, jw., przyp. 1, s. 45.

⁶ Uzasadnienie, jw., przyp. 1, s. 45.

⁷ Według wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawach o przestępstwo niegospodarności, marnotrawstwa oraz spowodowania niedoboru w mieniu społecznym (z dnia 27.II.1976 VI KZP 10/75, OSNKW nr 4—5/76, poz. 52, teza 12) umyślne działanie niegospodarne dyktowane chęcią osiągnięcia korzyści majątkowej stanowiło okoliczność szczególnie obciążającą.

ważną szkodę) działań nieumyślnych i ze zrezygnowaniem z przyjętej dotychczas w tym przepisie tzw. winy hybrydowej (umyślnej albo nieumyślnej).

Wyszczególnione wyżej zmiany wydatnie rozszerzają krąg czynów objętych penalizacją z art. 217 k.k. Intencją ustawodawcy — jak wynika z uzasadnienia — było, by przepis ten, oceniany dotychczas jako martwy, zaczął efektywnie wymuszać gospodarność w jednostkach gospodarki uspołecznionej.⁸ Trudno w chwili obecnej ocenić, jak dalece nadzieje te się spełnią. Jednocześnie jednak trzeba się liczyć z tym, że przepis ten w obecnym swym brzmieniu będzie paraliżował inicjatywę gospodarczą, podobnie jak to uczynił przed 1969 r. przepis art. 286 k.k. z 1932 r.

Licząc się z możliwością takiego oddziaływania artykułu 217 w jego obecnej postaci, zmieniono w Ustawie I przepis o dopuszczalnym ryzyku (ujęty dotychczas w art. 217 § 3 k.k.). Dopuszczalne ryzyko ujęte zostało obecnie w nowo wprowadzonym art. 23a k.k. jako samodzielnie występująca okoliczność, wyłączająca bezprawność czynu (tzw. kontratyp).

W stosunku do dotychczasowego ujęcia przepis o ryzyku rozszerzony został w dwojaki sposób. Po pierwsze — stał się on ogólnym kontratypem wyłączającym odpowiedzialność karną za spowodowanie szkód lub ich niebezpieczeństwo, gdy działanie ryzykowne podjęto w celu przysporzenia korzyści gospodarce narodowej, w celu przeprowadzenia eksperymentów badawczych, leczniczych (podkr. moje — J. W.), technicznych lub ekonomicznych. Po drugie — w szerszy od dotychczasowego sposób sformułowano warunki dopuszczalności i ryzyka. Według art. 23a k.k. nie popełnia przestępstwa ten, kto działając w celach, o których była wyżej mowa, i obracając się w granicach ryzyka dopuszczalnego wedle aktualnego stanu wiedzy, spowoduje niebezpieczeństwo szkody lub doprowadza do jej powstania, jeżeli spodziewana korzyść ma istotne znaczenie poznawcze lub lecznicze i oczekiwanie jej osiągnięcia jest uzasadnione, przy czym zostały zachowane zasady ostrożnego postępowania, a prawdopodobieństwo korzyści poważnie przekracza prawdopodobieństwo mogącej stąd wyniknąć szkody.

W art. 23a § 2 k.k. wprowadzono nadto zastrzeżenie, którego brak wywoływał wątpliwości w dotychczasowej praktyce. Nowo wprowadzony przepis wymaga obecnie zgody uczestnika ryzykownego przedsięwzięcia, gdy „skutki mogą go dotknąć”.

Obserwacje dotyczące dotychczasowego funkcjonowania art. 217 § 3 k.k., traktującego o dopuszczalnym ryzyku zwalnającym od zarzutu niegospodarności, nie dawały podstaw do przypisania mu większej roli w wyznaczaniu kręgu karalnej niegospodarności i zapewne związane to było także z „martwotą” przepisu art. 217 § 1 i 2 k.k. Trudno ocenić, czy w swym nowym brzmieniu przepis o ryzyku na tle zmienionego art. 217 k.k. będzie odgrywał większą rolę. Jest on tak dalece nasycony pojęciami ocennymi, że grozić to może poważnymi trudnościami i wypaczeniem w jego stosowaniu.

W rozdziale o przestępstwach gospodarczych dokonano jeszcze jednej zmiany, która dotyczy przepisu art. 220 k.k. Obecnie artykuł ten uzyskał brzmienie następujące: „Kto niszczy, utrudnia lub czyni niezdatnymi do użytku obiekt gospodarczy, urządzenia techniczne lub mienie w znacznych rozmiarach albo utrudnia korzystanie z nich, powodując przez to istotne zakłócenie w działalności gospodarczej, komunikacji i łączności, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”. Zasluguje tutaj na podkreślenie rozszerzenie kręgu przedmiotów chronionych, obejmujące także „obiekty gospodarcze”, a więc wprowadzające pojęcie niezmiernie ogólne i elastyczne.

⁸ Uzasadnienie, jw., przyp. 1, s. 46.

W Ustawie II wprowadzono nowe typy przestępstw, które zapewnić mają szczególnie wzmoczoną ochronę mienia przewoźnika będącego jednostką gospodarki uspołecznionej. Wedle art. 9 § 1 Ustawy II karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 podlega ten, kto zagarnia mienie przewoźnika będącego jednostką gospodarki uspołecznionej lub mienie powierzone takiemu przewoźnikowi do przewozu. Zgodnie z § 2 tegoż przepisu podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 2, kto dopuszcza się kradzieży z włamaniem lub zagarnia mienie przewoźnika, działając w porozumieniu z innymi osobami. Wreszcie — wedle art. 10 Ustawy II — podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3, kto zarządzając mieniem przewoźnika lub mieniem mu powierzonym do przewozu albo będąc odpowiedzialnym za jego ochronę lub za nadzór nad nim w związku z zajmowanym stanowiskiem lub pełnioną funkcją, zagarnia to mienie; pracownice zagarnięcie mienia uspołecznionego przewoźnika stanowi więc zbrodnię.

Przytoczone przepisy są odpowiednikami przestępstw określonych w art. 199, 208 i 200 k.k. Tworzą one kwalifikowane typy tych przestępstw ze względu na przedmiot wykonawczy, jakim jest mienie uspołecznionego przewoźnika albo mienie powierzone mu do przewozu. Jak wiadomo, pod rządem obowiązującego dotychczas prawa mienie takie korzystało już ze wzmoczonej ochrony prawnej (art. 120 § 7 k.k.). Obecnie — dla dalszego wzmocnienia ochrony — z ogółu mienia społecznego wydzielone zostało mienie uspołecznionego przewoźnika lub mienie przekazane mu do przewozu i zamachy na nie potraktowano jako szczególnie kwalifikowane typy rodzajowe przestępstw. Stworzenie podwójnie kwalifikowanych typów przestępstw nie może nie powodować pewnych trudności i napięć wynikających wtedy zwłaszcza, gdy zagarnięcie mienia społecznego takiej samej lub zbliżonej wartości będzie traktowane niejednakowo jedynie ze względu na czysto obiektywny i nieraz przypadkowy fakt, że mienie było przewożone lub należało do przewoźnika uspołecznionego. Powstaje też pytanie, czy szczególną ochroną z art. 9—10 Ustawy II objęte jest każde mienie stanowiące własność uspołecznionego przewoźnika, czy też mienie służące do przewozu lub będące w trakcie przewozu. *Leges non distinguente* należałoby się opowiedzieć za pierwszą z możliwości. Za drugą przemawiać może natomiast wyjątkowy charakter Ustawy II i jej uzasadnienie, w którym czytamy: „Wśród przestępstw przeciwko mieniu szczególnie groźne stały się te, którymi wyrządzona została szkoda w mieniu przewoźnika będącego jednostką gospodarki uspołecznionej. Będą to zatem wszystkie przestępstwa popełnione w transporcie kolejowym, samochodowym, morskim (wodnym) i lotniczym, jak również w magazynach należących do przewoźnika”.

Wątpliwości mogą powstać także co do tego, czy przepisy art. 9—10 Ustawy II odnoszą się jedynie do sprawców *sensu stricto*, czy także do podżegaczy i pomocników. W tej kwestii można podnieść te same argumenty, jakie się wyłoniły przy rozważaniu ograniczeń nadzwyczajnego złagodzenia kary w stosunku do podżegaczy i pomocników.

III. Zmiany w prawie procesowym

Niemniej istotne niż zmiany w prawie materialnym są zmiany wprowadzone do systemu prawa procesowego. Najważniejsze z nich dotyczą następujących zagadnień: a) kar porządkowych, b) tymczasowego aresztowania, c) postępowania uproszczonego, d) postępowania przyspieszonego i e) postępowania nakazowego.

Ad a) Przewidziana w art. 242 § 1 k.p.k. kara za nie usprawiedliwione niesta-

wiennictwo świadka, biegłego lub tłumacza podniesiona została 10-krotnie, tj. do 20.000 zł (art. 4 pkt 2 Ustawy I). Wprowadzona została ponadto kara pieniężna za nieudzielenie wyjaśnień żądanych przez sąd lub prokuratora w piśmie sygnalizacyjnym (art. 13 k.p.k.). Karę tę wymierzyć można kierownikowi instytucji państwowej lub społecznej w wysokości do 10.000 zł (art. 13 § 2 k.p.k. w brzmieniu art. 4 pkt 1 Ustawy I).

Ad b) Wprowadzono obligatoryjne tymczasowe aresztowanie, jeżeli oskarżonemu zarzucono zbrodnię albo działanie w warunkach recydywy szczególnej określonej w art. 60 k.k. i art. 24 u.k.s. (art. 11 § 1 Ustawy II). Jednakże to aresztowanie tymczasowe nie jest w takich wypadkach bezwzględnie obligatoryjne, albowiem jeśli szczególne względy nie stoją temu na przeszkodzie, to można odstąpić od tymczasowego aresztowania, gdy pozbawienie oskarżonego wolności: 1) spowodowałoby dla jego życia lub zdrowia poważne niebezpieczeństwo, 2) pociągnęłoby wyjątkowo ciężkie skutki dla oskarżonego lub jego najbliższej rodziny (art. 11 § 2 Ustawy II).

Ad c) Zmiany w postępowaniu uproszczonym (art. 12—15 Ustawy II) polegają na znacznym powiększeniu kręgu przestępstw podlegających osądzeniu w tym trybie. Sprawy o te przestępstwa podlegają trybowi uproszczonemu niezależnie od wartości przedmiotu czynu albo wyrządzonej lub zamierzonej szkody (art. 13 § 1 pkt 2 Ustawy II). Z trybu uproszczonego wyłączono sprawy z art. 156 § 3 k.k., jeżeli naruszenie narządu czynności ciała trwało dłużej niż 7 dni (art. 13 § 2 Ustawy II).

Ad d) Najważniejsze zmiany wprowadzono w dziedzinie postępowania przyspieszonego (art. 16—26 Ustawy II). W postępowaniu tym — jako wyjątkowym — mogła być dotychczas rozpoznawana niewielka grupa przestępstw, jeżeli miały one charakter chuligański oraz jeżeli sprawca ujęty został na gorącym uczynku lub bezpośrednio potem. Ta grupa przestępstw obejmowała początkowo 9 przestępstw określonych w kodeksie karnym, a następnie — także przestępstwa spekulacyjne określone w ustawie z 25.IX.1981 r. Gdy sąd przewidywał możliwość wymierzenia kary pozbawienia wolności powyżej jednego roku i grzywny powyżej 25 000 zł, przekazywał sprawę prokuratorowi, stosując względem zatrzymanego tymczasowe aresztowanie. Wyjątkowy charakter tego trybu stanowił uzasadnienie dla szeregu istotnych ograniczeń w prawie do obrony oskarżonego w tym trybie.

W chwili obecnej postępowaniu przyspieszonemu zostało poddane 80 typów rodzajowych przestępstw, przy czym większa część tych przestępstw „wyjęta” została z postępowania uproszczonego. Postępowaniu przyspieszonemu podlegają obecnie sprawy o przestępstwa określone w: a) art. 419 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k., b) art. 199 § 1, 203 § 1, art. 204 § 1 i 2, art. 208, art. 212 § 1 i 2, art. 213 i art. 215 § 1 k.k., jeżeli wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub zamierzona nie przekracza 100.000 zł, c) art. 221—225 k.k. oraz w ustawie z 25.IX.1981 r. o zwalczaniu spekulacji, d) art. 143, 156 § 2, 158 § 1, 159, 274 § 1, 275 § 1, 280 § 1, 282a, 286, 287 k.k., e) art. 3, art. 4 ust. 1, art. 5 ust. 1, art. 6 ust. 1 i art. 8 ustawy z 22.IV.1959 r. o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusu. Trybowi przyspieszonemu poddano także sprawy o przestępstwo z art. 21 ustawy z 26.X.1982 r. o postępowaniu wobec osób uchylających się od pracy.

Do zastosowania trybu przyspieszonego Ustawa II wymaga, aby sprawca schwytany był na gorącym uczynku lub bezpośrednio potem (z wyjątkiem przestępstwa z art. 21 ustawy z 26.X.1982 r. o postępowaniu wobec uchylających się od pracy). W Ustawie II zrezygnowano natomiast z wymaganego dotychczas warunku, by czyn sprawcy miał charakter chuligański. Nasuwa się tu refleksja, iż rozciągnię-

cie trybu przyspieszonego na tak znaczną liczbę przestępstw przy jednoczesnym zrezygnowaniu z warunku chuligańskiego charakteru sądzonych w tym trybie przestępstw przy daleko idących możliwościach represji, zmienia całkowicie dotychczasowy charakter trybu przyspieszonego i przekształca go z trybu wyjątkowego w szeroko stosowane postępowanie *quasi-doraźne*. O niebezpieczeństwach, jakie pociąga za sobą upowszechnienie postępowania przyspieszonego dla prawidłowego sprawowania wymiaru sprawiedliwości, pisał niedawno obszernie W. Daszkiewicz.⁹ Do jego publikacji odsyłam więc wszystkich, którzy zagadnieniem tym bliżej się interesują.

W postępowaniu tym — tak jak poprzednio — można zaniechać prowadzenia dochodzenia. Funkcjonariusz Milicji Obywatelskiej lub innego uprawnionego organu składa na piśmie lub ustnie do protokołu zawiadomienie o przestępstwie oraz wnioski dowodowe; zawiadomienie o przestępstwie zastępuje akt oskarżenia. Sąd w składzie jednoosobowym przystępuje niezwłocznie do rozpoznania sprawy. Świadkowie wezwani przez Milicję Obywatelską obowiązani są stawić się do sądu we wskazanym terminie. Sąd może wymierzyć karę pozbawienia wolności do lat trzech oraz kumulatywną grzywnę do 500.000 zł. Jeżeli przewiduje możliwość wymierzenia kary wyższej, przekazuje sprawę prokuratorowi, stosując tymczasowe aresztowanie. Wydając wyrok, sąd obowiązany jest jednocześnie sporządzić i ogłosić uzasadnienie. Wyrok doręcza się w ciągu 3 dni od zakończenia rozprawy. Sąd może wydać wyrok zaoczny, jeżeli sprawca, któremu doręczono wezwanie na rozprawę, nie stawi się na nią i nie stawi się również jego obrońca. Nie można jednak wydać wyroku zaocznego, jeżeli oskarżony usprawiedliwi swe niestawiennictwo i wnosi o odroczenie rozprawy. Skazując na karę pozbawienia wolności bez zawieszenia, sąd stosuje tymczasowe aresztowanie.

Przyspieszenie rozpoznania sprawy rozciąga się także na postępowanie odwoławcze. Termin do wniesienia rewizji wynosi 7 dni od dnia doręczenia odpisu wyroku. Akta sprawy wraz z rewizją przedstawia się niezwłocznie sądowi drugiej instancji. Sąd rewizyjny rozpoznaje sprawę najpóźniej w ciągu 21 dni od otrzymania akt sprawy.

Ad e) Przez postanowienia art. 27—35 Ustawy II wprowadzone zostaje na okres przejściowy postępowanie nakazowe, tzn. postępowanie, w którym bez rozprawy, na podstawie przedstawionych sądowi dowodów, można ukarać sprawcę w drodze wydania nakazu karnego, który zastępuje wyrok. Postępowanie nakazowe znane było naszemu prawu procesowemu. Wprowadzone zostało przez art. 31—40 przepisów wprowadzających k.p.k. z 1928 r. W trybie nakazowym — wedle ówczesnych przepisów — można było rozpoznać sprawę, jeżeli podlegała ona właściwości sądu grodzkiego, a przestępstwo zagrożone było — niezależnie od kar dodatkowych — tylko aresztem lub grzywną albo jedną z tych kar. W trybie nakazu karnego można było wymierzyć tylko karę grzywny i aresztu albo jedną z tych kar. Możliwości karania w tym trybie były więc dość ograniczone.

W chwili obecnej trybowi nakazowemu można poddać sprawy podlegające rozpoznaniu w trybie uproszczonym, jeżeli na podstawie zebranych dowodów zarówno okoliczności czynu jak i wina sprawcy nie budzą wątpliwości. A *contrario* zatem — jeżeli wątpliwości takie istnieją, rozpoznanie sprawy w trybie nakazowym nie

⁹ W. Daszkiewicz: Postępowanie przyspieszone w sprawach o przestępstwa, „Państwo i Prawo” 1984, nr 8.

Jest dopuszczalne. Dodatkowym warunkiem, który ogranicza możliwość zastosowania trybu nakazowego, jest aby w sprawie można było orzec karę ograniczenia wolności lub grzywnę jako karę samoistną; do spraw takich — jak wiadomo — należą sprawy o przestępstwa zagrożone alternatywnie karą zagrożenia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny.

Nakazem karnym można orzec karę ograniczenia wolności lub grzywnę. Obok kary zasadniczej można w nakazie orzec karę dodatkową zajmowania określonych stanowisk, wykonywania zawodu lub wykonywania określonej działalności, podania wyroku do publicznej wiadomości, zakazu prowadzenia pojazdów, przypadku rzeczy i podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób; można również orzec karę dodatkową przypadku towarów będących przedmiotem spekulacji oraz przypadku rzeczy służących do nielegalnego wyrobu spirytusu. W wypadkach przewidzianych w ustawie można orzec nawiazkę. Nie jest również wyłączona możliwość zasądzenia powództwa cywilnego oraz odszkodowania z urzędu w trybie art. 363 k.p.k. Odpis nakazu karnego doręcza się oskarżycielowi, oskarżonemu i jego obrońcy wraz z odpisem aktu oskarżenia.

Oskarżonemu i oskarżycielowi przysługuje prawo wniesienia sprzeciwu do sądu, który wydał nakaz, w terminie zawitym 7 dni od dnia doręczenia nakazu. W razie wniesienia sprzeciwu nakaz traci moc, a sprawa podlega rozpoznaniu na zasadach ogólnych. Rozpoznając sprawę po wniesieniu sprzeciwu, sąd nie jest związany treścią nakazu karnego, może zatem orzec karę surowszą od tej, którą oznaczył w nakazie.

Uzasadniając potrzebę uchwalenia obu Ustaw, poseł-sprawozdawca powołał się na obserwowany w ciągu ostatnich kilku lat wzrost przestępczości, zwłaszcza przestępczości gospodarczej skierowanej przeciwko mieniu, przestępczości spekulacyjnej oraz agresywnej. Celem obu Ustaw, zwłaszcza Ustawy o szczególnej odpowiedzialności karnej, ma być zatem „dostosowanie orzecznictwa, głównie represji, do stopnia szkodliwości społecznej niektórych kategorii przestępstw oraz uzyskanie poprawy sprawności postępowania przygotowawczego i sądowego”.¹⁰

Jak wynika z przyjętych w obu Ustawach rozwiązań, dostosowanie to ma być osiągnięte przez wydätne wzmoczenie represji i szerokie zastosowanie postępowań sumarycznych. Jest to od dawna stosowany sposób, do którego sięga się w obliczu narastającej fali przestępczości. Chociaż sposób ten niejednokrotnie okazał się w jakimś stopniu skuteczny, to jednak złudne byłoby przekonanie, że posiada on równą skuteczność w każdym warunkach. Zawsze występuje bowiem szereg przyczyn, które jego skuteczność w większym lub mniejszym stopniu osłabiają. Wzmoczenie represji — niezależnie od kwestii skuteczności — grozi szeregiem nie zamierzonych przez ustawodawcę negatywnych następstw, które znane są wszystkim zajmującym się problematyką zwalczania przestępstw.

Niedaleka przyszłość okaże, jaki będzie bilans wprowadzonych zaostreżeń i jak dalece wprowadzenie na szeroką skalę postępowań sumarycznych odbije się na trafności i poziomie orzecznictwa.

¹⁰ Z wystąpienia posła A. Połowniaka, Biuletyn Sejmowy, nr 36, s. 20.

Ustawy nie uzyskały w Sejmie jednomyślnej aprobaty. Ustawę I uchwalił Sejm przy 2 głosach przeciwnych i 16 wstrzymujących się, a Ustawę II — przy 12 głosach przeciwnych i 11 wstrzymujących się.¹¹

¹¹ „Rzeczpospolita” — Dziennik Sejmowy. Sprawozdanie z 65 posiedzenia plenarnego Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 10 maja 1985 r., nr 6/85, s. 10.

RYSZARD A. STEFAŃSKI

O ZATRZYMANIU PRAWA JAZDY SŁÓW KILKA

*Ustawa z dnia 1 lutego 1983 r. — Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. Nr 6 poz. 35 *), tak jak każdy nowy akt prawny, rodzi poważne trudności interpretacyjne, zwłaszcza w tej części, w której zawiera nowe rozwiązania. Do takich zagadnień należy m.in. zatrzymanie dokumentów uprawniających do kierowania pojazdem.*

Kilka kwestii dotyczących tej problematyki mających istotne znaczenie praktyczne poruszył już J. Lewiński.¹ Dokonana przez niego wykładnia niektórych sformułowań ustawy budzi jednak wątpliwości i skłania do uwag polemicznych.

Wyjaśniając znaczenie użytego w art. 84 ust. 3 prawa o ruchu drogowym określenia „przekazuje niezwłocznie”, J. Lewiński stwierdził, że należy je rozumieć jako „przekazanie bez zwłoki po dokładnym ustaleniu, czy mamy do czynienia z wykroczeniem, czy też z przestępstwem, a w związku z tym — kto jest właściwy do wydania postanowienia o zatrzymaniu prawa jazdy” (s. 96). Z takim rozumieniem tego pojęcia należałoby się zgodzić, gdyby nie dalsza treść wyjaśnienia tego autora. „W sprawach o wykroczenia — pisze on — przekazanie prawa jazdy kolegium powinno być dokonane jednocześnie z wnioskiem o ukaranie.² Przewodniczący kolegium wydaje postanowienie o zatrzymaniu prawa jazdy do czasu uprawomocnienia się orzeczenia (art. 84 ust. 4 pkt 2). Nie może więc wydać go, jeżeli nie wszczyna jednocześnie postępowania w sprawie o wykroczenie, a ściślej mówiąc — jeżeli nie wszczął już postępowania o wykroczenie zagrożone karą dodatkową zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, w związku z popełnieniem którego prawo jazdy zostało zatrzymane przez organ kontroli ruchu” (s. 96).

W sprawach o niektóre wykroczenia, a między innymi o określone w art. 87 k.w. (najczęściej występujące), prowadzone są czynności sprawdzające (art. 19 § 1 k.p.w.), które polegają na przesłuchiowaniu obwinionych, świadków i biegłych, zasięgnięciu opinii itp., trwające nierzadko dłuższy czas. Z reguły w sprawach o wykroczenia z art. 87 k.w. wyniki badania krwi na zawartość alkoholu załączane są do akt nie wcześniej niż po upływie 2 tygodni. Powstaje pytanie, czy przez tak długi okres

* Cytując w pracy przepisy bez podania aktu prawnego, mam na myśli tę ustawę.

¹ J. Lewiński: Prawnik odpowiada, „Zagadnienia Wykroczeń” 1984, nr 2, s. 94—102.

² Tak również W. Śliwkiewicz: Milicja komentuje nowe prawo drogowe. /13/ Zatrzymanie i cofanie praw jazdy, „Trybuna Ludu” z dnia 12 stycznia 1984 r. nr 10, wyd. 2, s. 4.